

TERMINOLOGIA RELIGIOASĂ ÎN DIALECTUL ISTROROMÂN. TIMPURILE LITURGICE

Lucian Miclăuș
(Colegiul Tehnic „Ion I.C. Brătianu”, Timișoara)

lmiclaus@yahoo.com

Religious Terminology in the Istro-Romanian Dialect: Liturgical Times

In view of the fact that spirituality is an important dimension of the life of Istro-Romanians, marked by the alternation of feast days and fasting periods, we want to gain an insight into the terminology employed to refer to liturgical times. This category is of the greatest importance for the history of the Romanian language and includes words that are to be found in the basic Romanian vocabulary, some of which go a long way back in Istro-Romanian, such as words of Latin or Slavonic origin.

Keywords: *Istro-Romanian, liturgical times, history of the Romanian language, Romanian vocabulary*

Creștinismul a pătruns de timpuriu pe teritoriul locuit de vorbitorii celor patru dialecte românești, Sfântul Apostol Andrei desfășurându-și opera misionară între anii 34 și 47 în Dobrogea de astăzi (Pachia Tatomirescu 1999: 69).

În ceea ce privește limbajul liturgic, deși idiomurile românești sud-dunărene conservă termeni bisericești de origine latină, asemănători sau identici cu cei din dacoromână, o mare parte este constituită din elemente cu etimon slav sau grec, deoarece vlahii nu au beneficiat de o organizare bisericească proprie decât rareori și pentru perioade scurte de timp (Bujduveanu 2002: 21.). În consecință, deși au păstrat legea ortodoxă până târziu, istroromânii au ajuns să aparțină ritului apusean¹.

Dat fiind faptul că spiritualitatea constituie o componentă importantă a vieții istroromânilor, jalonată de alternanța sărbătorilor și a zilelor de post din cursul anului bisericesc, în cele ce urmează ne-am propus să prezentăm terminologia utilizată de aceștia pentru timpurile liturgice². Decizia noastră a fost determinată și de faptul că în această categorie sunt incluse cuvinte importante pentru istoria limbii române, care se regăsesc în fondul principal lexical, unele având vechime mare în istroromână, cum sunt elementele de origine latină (*curătu, dumireca, nov ăn, păștile, zia de morț*) sau veche slavă (*mučenic, prâznic, posti, pust*).

Faptele de limbă enumerate mai sus demonstrează rezistența deosebită a acestui idiom, care, dintre toate cele patru dialecte ale limbii române, este de departe cel mai supus influențelor străine, lexemele respective păstrând însă sensurile cu care au fost introduse. Alături de ele întâlnim astăzi și unele echivalente din croată sau italiană, care au întărit poziția acestora în cadrul dialectului sau au dat o nouă formă elementelor de origine latină sau slavă veche.

1. Sărbători³

V. sl. *prazdnikъ* se păstrează în ir.¹ **prâznic**, -č/ -ć „praznic, sărbătoare” {J} (MALGI: 146) **prâznic** s.n. (Sârbu-Frățiță 1998), -ur s.n. {J} (Scărlătoiu 1998: 200), s.m. -č(e) {S}

¹ Cf.: Popovici 1909: 135-138, 141, 144; Morariu 1921: 9-10; Pușcariu 1926: 38-48.

² Pentru realizarea taxonomiei am luat ca bază lucrarea Braniște 1993.

³ Braniște 1993, 138: „În înțeles creștin-ortodox, numim sărbători acele zile liturgice mai importante din cursul anului bisericesc, care sunt închinare comemorării faptelor sau momentelor de căpetenie din istoria mântuirii (ca de exemplu: Nașterea Domnului, Învierea Sa etc.) și a principalelor persoane sfinte (Mântuitorul, Sfinții cei mai venerați de credincioși, ca de exemplu Sf. Nicolae ș. a.).”

(IHR), *-č* s.m. {Ș} (ALIr: 197), cr. *prázniċ*² întărind persistența cuvântului în ir., care cunoaște și fenomenul de sinonimie: **blăgdan** s. „sărbătoare bisericească” {B, Ș} MALGI: 146, **blagdán** {S}, *-i* s.m {L} MALGI: 146, **blăgdan** {N} Scărlătoiu 1998: 200, s.m. {B} IHR, {N}, *-e* {B}, *-i* {L, N, S} MALGI: 146 (< cr. lit. *blăgdān*, *blăgdān*³, čak. *blăgdan*, *blăgdan*⁴).

1.1. Sărbători Domnești (Praznice Împărătești)⁵

1.1.1. Nașterea Domnului (25 Decembrie)

„Ajunul Crăciunului” este redat prin sintagme în care se regăsesc cuvinte romanice și slave: **bódl’a zi** {C, L} (ALIr: 203) (< semicalc deformat după cr. *Bădnjī dān*, *bădnjī* (*-ā*, *-ō*)⁶ și lat. *dies*⁷), **vīlija bójja** {B, M, N, S, Ș, Șc, T, Z} (ALIr: 203), **vīl’a bójja** {J} (ALIr: 203) (< cr. čak. *vīlija bōjža*, *vīlja bōjža*⁸)⁹.

Pentru „Crăciun” sunt înregistrați doi termeni, unul împrumutat din limbile slave moderne, celălalt din italiană: **bojīč** s.m. Sârbu-Frătilă 1998, **bojīcu** {B, J} BA 13: 228, {B, L, N, S, Șc, T} ALIr: 203, **bozīt** {Ș} ALIr: 203, **bojīt** s.m. {G, J} IHR, {C, J, M, Z} ALIr: 203 (< cr. lit. *Bōžič*¹⁰, čak. *bōžič*¹¹) și **natále** s. {J} BA 13: 228 (< it. *Natale*).

Slujba religioasă din dimineața Crăciunului este numită **zórnița** s.f. (Mării 1969: 54, Sârbu-Frătilă 1998) (< cr. *zórnică*¹²).

„Sfânta Liturghie din ziua de Crăciun” poartă denumirea de **bojīcniacu** s.m. {B, Ș} BA 13: 228 (< cr. lit. *bōžičnjāk*, kaik. *bōžičnjāk*)¹³.

Pentru asigurarea unui cadru festiv și istoromâni fac anumite pregătiri, unele care au caracter general astăzi în creștinism (împodobirea bradului), altele fiind specifice ritului catolic (amenajarea unei machete care reprezintă nașterea lui Hristos).

Bradul de Crăciun este denumit printr-o sintagmă, **borītu za bozīt** s. com. {Ș} ALIr: 203 (< cr. *bōr*¹⁴ + suf. *-iț* (*-ici*) + cr. *za*¹⁵ *Bōžič*), și un cuvânt, **īēl’va**, **īēl’v** s.f. Sârbu-Frătilă 1998 (< cr. *jēlva*)¹⁶.

Ieslea, machetă reprezentând nașterea lui Hristos, este numită prin trei termeni de origini diferite: **īāsle**, *-e* s.f. {Șc} ALIr: 204, **īāsle** s.f. {N} ALIr: 204 (< v. sl. *jasli*)¹⁷, **īāslițe**, *-e* s.f. {J} ALIr: 204, **īāslițe**, *-e* {S} ALIr: 204 (< cr. *Jāslice*)¹⁸, **īāslița**, *-e* {B, C, L, M, T, Z} ALIr: 204 (< cr. čak. *jāslica*)¹⁹ și **prejépio**, *-pii* s.m. {Ș} ALIr: 204 (< it. *presepìo*)²⁰²¹.

1.1.2. Botezul Domnului (6 Ianuarie)²²

¹ Ca și în dr. *prázniċ* (cf. DEX²).
² Cf. HER.
³ Cf. DSR.
⁴ Cf. ALIr: 197.
⁵ Vezi nota nr. 3.
⁶ Cf. DSR „de ajunul Crăciunului, care se referă la ajunul Crăciunului”.
⁷ Cf. DEX².
⁸ Cf. ALIr 203.
⁹ Cr. čak. *vīlija*, *vīlja* < it. dial. *vilia* (cf. VG) < lat. bis. *vigilia* (cf. DEI).
¹⁰ Cf. HER.
¹¹ Cf. ALIr 203.
¹² Cf. DSR.
¹³ Cf. HER lit. „pâine mare (care se pregătește) de Crăciun”, kaik. „(pop.) purcel (care se taie) de Crăciun” (traducerea noastră – L.M.).
¹⁴ Cf. HER („pin”).
¹⁵ Cf. HER („pentru”).
¹⁶ Cf. DSR.
¹⁷ Etimonul este valabil și pentru dr. *īēsle* „jgheab în care se dă de mâncare vitelor (în grajd)” (DEX²).
¹⁸ Cf. DSR.
¹⁹ Cf. ALIr 204.
²⁰ Cf. VG.
²¹ < lat. *praesepium o praesepe* (IDDLI).
²² Braniște 1993, 163: „Epifania, Teofania, Bobotează (sl. *bogu* + lat. *baptizare*)”.

Pentru „Bobotează, Botezul Domnului” sunt utilizate substantive compuse: **tréi crâľ** {L, N, Ș, Z} ALIr: 204-205, **tri crâľ** {B, C, M, S, T, Șc} ALIr: 204-205, **tricarâľi** {B} BA 16: 122, **svéta tri crâľa** {J} ALIr: 204-205 (< cr. čak. *tri kròlji*¹, prima variantă fiind un semicalc, în care întâlnim rom. *trei, tri* (<lat. *tres*), la ultima adăugându-se cr. *svêt* (*svéta, -o*)²).

1.2.3. Duminica Floriilor

La istroromâni această sărbătoare este indisolubil legată de „ramura de măslin”³: **úlica, -ke** s.f. {B, C, J, L, M, S, Șc, T, Z} ALIr: 209, **úlike, -e** {N, Ș} ALIr: 657 (< cr. čak. *ùlika*⁴)⁵.

Pentru praznicul în sine⁶, sunt utilizate cuvinte derivate din cr., precum și unul moștenit: **úličnița** s.f. {J} ALIr: 208-209, **úliņnița** {B, C, L, M, N, S, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 208-209, **úlična dumireca** s. comp. {L} ALIr: 208-209 (< čak. *ùlika* + *-nica* + lat. *domenica*⁷, *uličnica* < *uličnica, ul* + *-ič* + *-nička*).

1.2.4. Sfintele Paști

Pentru marea sărbătoare a creștinătății, lat. *pascha, -ae* s-a păstrat în ir. **păștile** s. „Paști” {Ș} ALIr: 208, **păștile** s. „Paștele” {N} Scărlătoiu 1998: 200⁸. Termenul moștenit este dublat de **păscua** s.f. {J} BA 13: 228 (< it. *Pasqua*)⁹. Influența cr. este însă mult mai pregnantă, după cum dovedesc: **vazám** s. {J} BA 13: 228, {J} ALIr: 208, **vazám** s.m. {J} IHR, **vázám** {B, C, L, M, N, S, Șc, T, Z} ALIr: 208, **vázám** s.m. și pl. {B}, *-ure* s.n. {B, Ș} IHR 211, **vozému** s. art. {B} BA 13: 228 (< cr. *Vazam*)¹⁰.

Tot din cr. provine și sintagma **sveto-iutro** s. comp. „Sfânta Dimineață” {B} Morariu 1932, 16 (< cr. *svêt* (*svéta, -o*) + *jùtro*¹¹).

1.2.5. Înălțarea Domnului¹²

Pentru denumirea acestei sărbători¹³ sunt utilizați termenii: **sénsa** s.f. {B, C, L, M, S, Șc, T, Z} ALIr: 209-210, **sénsiia** {N, Ș} ALIr: 209-210, **sénsova** {J} ALIr: 209-210 (< cr. čak. *sěnsa*¹⁴, contaminat cu cr. *Späsovo*¹⁵).

1.2.6. Pogorârea Duhului Sfânt¹⁶

Acestei sărbători îi corespunde **dúhova**¹⁷ s.f. „Rusalii” {B} BA 13: 228, {B, C, J, L, N, M, S, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 210 (< cr. čak. *Dùhova*¹⁸).

1.2.7. Corpus Domini¹ (Trupul Domnului)²

Etimologie nesigură, probabil *apă-botează* sau românescul **bogbotează* (< v. sl. *Bogŭ* rom. + românescul *botează*) (DELR, I, A-B, p. 252).

¹ Cf. ALIr 204.

² Cf. HER („sfânt”).

³ Echivalent al ramurii de salcie, utilizată la români (n.n. – L.M.).

⁴ Cf. ALIr 209.

⁵ < cr. *ùlje* < cuvinte romanice < lat. *oleum, olium* (cf. SES).

Un derivat cu sufixul *-ka* din *ùlje* < lat. *oliva* (n.n. – L.M.).

⁶ Prezentat în românește doar „Florii”, deși în cr. și it. echivalentele conțin și „Duminica” – *Nedjelja*, respectiv *Domenica* (cf. ALIr: 208-209; n.n. – L.M.).

⁷ Cf. DEX².

⁸ Precum și în dr. *Pášte, Páști* (cf. DEX²), ar. *Páști, Páște* (cf. DDAGE), mgl. *Pašt (-ștur), Păștu* (cf. DMr).

⁹ Cf. VG.

¹⁰ Cf. BA 13: 229. În urma celor constatate pe teren în 2007-2008, menționăm că, în graiurile čakaviene din Istria, accentul cade pe ultima silabă (n.n. – L.M.).

¹¹ Cf. HER („dimineață”).

¹² Braniște 1993, 145: „la 40 de zile după Paști”.

¹³ Prezentată simplu ca „Înălțarea” (cf. ALIr: 209-210; n.n. – L.M.).

¹⁴ Cf. ALIr: 209-210; < it. dial. *sensa* < it. *ascensione* < lat. *ascēnsiō, -onis* (*ascendere*) (cf. DEL).

¹⁵ Cf. DSR.

¹⁶ Braniște 1993, 145: „Duminica Rusaliilor, la 50 de zile după Paști”.

¹⁷ În mgleglenoromână întâlnim un termen asemănător, *Dúvi, Duvili* „Înălțarea Domnului. Rusalii” < maced. (cf. DMr).

¹⁸ ALIr: 210.

Sărbătoarea³ este denumită **télova** s.f. {B} BA 13: 228, {B, C, J, L, N, M, S, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 210 (< cr. čak. *tělova*)⁴.

Pentru „cei patru bărbații înarmați, care în timpul procesiunii Corpus Domini poartă baldachinul cu ostensoriul”⁵ este utilizat **hitați** s.m. pl. Popovici 1909 (< cr. *hītati*)⁶

1.3. Sărbătorile Maicii Domului⁷

1.3.1. Curățirea Sfintei Marii (2 Februarie)⁸

Sensului acestei sărbători catolice este redat printr-un termen împrumutat din cr., cu circulație largă, și unul it., cu circulație restrânsă: **svícnița** s.f. {B, L, Șc, T} ALIr: 205, **svíčnița** {J} ALIr: 205, **svít”nița** {M} ALIr: 205, **svít”nița** {Z} ALIr: 205, **svitnița** {S} ALIr: 205, **svitnița** {J} ALIr: 205 (< cr. lit. *svičnica*, čak. *svěcnica*)⁹, **candalóra** s.f. {S} ALIr: 205 (< it. dial. *candaluora*¹⁰, lit. *candelòra*¹¹)¹².

1.3.2. Ridicarea cu trupul la cer a Sfintei Fecioare Maria¹³ (15 August)

Această mare sărbătoare este exprimată la ir. mai ales prin sintagme: **ča mǎre májca bójja** „Adormirea Maicii Domnului” {G} IHR (< rom. *cea mare + maica*, ir. *ča mǎre + compus cr. Majka Božja*¹⁴), **mǎra svetíța** {L, N, S, Șc} ALIr: 211 (< lat. *mas, maris*, cr., *světica*¹⁵, semicalc al termenului următor), **věla svetíța** {L, Șc} ALIr: 211 (< cr. čak. *věli*¹⁶ și *světica*), cu cea mai mare răspândire fiind **věla světa marija** „Înălțarea Maicii Domnului”¹⁷ {B, C, M, Ș, T, Z} ALIr: 211 (< cr. čak. *věla světa marija*¹⁸). Singurul substantiv simplu este **uzneséne** s.n. {J} ALIr: 211 (< cr. *Uznesenje*¹⁹).

1.4. Sărbătorile sfinților

Legate de sărbătorile sfinților sunt cele ale persoanelor botezate cu numele acestora. Pentru „zi onomastică” este folosit **ímendan** s.m. {J} IHR (< cr. lit. *imendān*)²⁰.

¹ Categorie introdusă de noi (L.M.).

² Tradusă inadecvat „Corpul Domnului” (cf. ALIr: 210; n.n. – L.M.).

³ Este vorba despre procesiunea catolică, desfășurată în joia verde, după duminica Sfintei Treimi, în cursul căreia sunt purtate baldachinul cu ostensoriul și moștrăna cu sfânta ostie. În cultul ortodox nu există o asemenea procesiune după sărbătorirea Sfântei Treimi (n.n. – L.M.).

⁴ Cf. ALIr: 210.

⁵ Traducerea noastră – L. M. (cf. Popovici 1909).

⁶ Cf. HER: *hītati* „1. a se grăbi, a da zor; a se pripri. 2. a arunca, a azvârli. 3. a prinde, a apuca; a înșfăca; a cuprinde.”, *hijjeti* „a se grăbi, a da zor; a se pripri”.

⁷ Braniște 1993, 142: „pe care unii le numără la sărbătorile domnești.”

⁸ Braniște 1993, 165: „Întâmpinarea Domnului, Stretenia (după numele slavon) 2 februarie (la catolici este Curățirea Sfintei Marii).”

Traducerea „Intrarea în biserică (sărbătoare religioasă)”, furnizată de ALIr: 205 pentru termenii înregistrați, este ambiguă, sensul corect fiind cel indicat la începutul secțiunii (n.n. – L.M.).

⁹ Cf. ALIr: 205.

¹⁰ Cf. VG.

¹¹ Cf. IDDLI.

¹² < **candelorum* (cf. IDDLI) < lat. bis. *festum candēlārum* (cf. DEI).

¹³ Braniște 1993, 155: „Adormirea Maicii Domnului...”, în Apus, în timpurile mai noi, ... a primit denumirea de *Assumptio Beatae Mariae Virginis*.”

Teologia catolică actuală susține că Maica Domului a fost ridicată cu trupul la cer în aceeași zi în care a trecut la cele veșnice. (n.n. – L.M.).

¹⁴ Cf. IHR; *májka* (cf. HER) „mamă” (cf. DSR).

Dr. *máicǎ* < bg., scr. *majka* (cf. DEX²), ar. *maică* < bg. *majka* (cf. DDAGE), mgl. *maică* < bg. *majka* (cf. DMr).

¹⁵ Cf. DSR („sfântă”).

¹⁶ Cf. HER („mare”).

¹⁷ Pentru atestările înregistrate de ALIr, care au traducerea „Înălțarea Maicii Domnului”, considerăm că mai potrivită ar fi fost cea pe care am redat-o la începutul secțiunii, dar și cea cunoscută la români ca *Sfânta Maria Mare* (n.n. – L.M.).

¹⁸ Cf. ALIr: 211.

¹⁹ Cf. ALIr: 211, DSR.

²⁰ Cf. DSR.

Pentru bisericile și familiile care și-au ales un patron spiritual¹ se utilizează **světi-jandri** s. comp. pl. „sfinți patroni” {J} BA 13: 228 (< cr. *svět (světa, -o), žândār, žandar*)².

1.4.1. Sfântul Valentin³

světi valentín „Sfântul Valentin” {B} ALIr: 121-122 (< cr. *svět (světa, -o)* și *Valentin*⁴).

1.4.1. Sfinții 40 de Mucenici din Sevastia (9 Martie)

În ir.⁵ **mučenit̃**, s.m. pl. „sărbătoare creștină pentru pomenirea a patruzeci de martiri, care se prăznuiește la 9 martie” Scărlătoiu 1998: 200, s-a păstrat v. sl. *mučeniķ*.

1.4.2. Sfântul Quirin⁶

S. Quirino „Sfântul Quirin” {S} MALGI: 308, patronul bisericii din Sucodru (< it. *San Quirino*)⁷.

1.4.2. Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul⁸ (24 Iunie⁹)

Sărbătoarea are denumiri din cr. și din it. Frecvența cea mai mare o au **ivăňa** s.f. „Sf. Ioan” {J} ALIr: 210-211, **ivăňa** {B, C, L, N, M, S, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 210-211, **ivăne** s.f. {B} IHR (< din cr. čak. *Ivānja*¹⁰, lit. *Īvānje*¹¹). În paralel, circulă și sintagme, precum **světi-ĭiván**¹² „Sfântul Ioan (24 iunie)” {J} BA 13: 228 (< cr. *svět (světa, -o) + ĭivan*¹³). De asemenea, a fost înregistrat și **san-ġováni** s. comp. {J} BA 13: 228 (< it. dial. *San Giovanni*¹⁴).

1.4.3. Sfinții Apostoli Petru și Pavel (29 Iunie)

„Sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel (29 iunie)” este denumită **petróva** s.f. {J} BA 13: 228 (< cr. *Pètrovo*¹⁵).

Pentru „Sfântul Petru” sunt utilizate două substantive compuse: **světi pétru** IHR (< cr. *svět (světa, -o)*, lat. (*Sanctus*) *Petrus*¹⁶) și **sam-piétro** {J} BA 13: 228 (< it. dial. *Sam Pietro*)¹⁷.

1.4.4. Toți Sfinții (1 Noiembrie)¹⁸

Pentru această sărbătoare ir. utilizează substantive compuse precum **tot světi** „Toți Sfinții (sărbătoare)” {Z} ALIr: 211-212, **toť světi** {C} ALIr: 211-212 (rom. *tot, toți* < lat.¹⁹, sintagma fiind un semicalc al cr. čak. *sĭ světi* preluat ca atare în termenul următor) și **světi** {B, J, L, M, N, S, Ș, Șc, T} ALIr: 211-212, care are și cea mai mare circulație.

1.4.5. Sfinții pomeniți răposați (2 Noiembrie)²⁰

Comemorarea răposaților²¹ se exprimă prin sintagme românești, cr. sau mixtă, împrumutat din cr. având însă circulația cea mai largă: **ziĭa de morť** {J, N} ALIr: 212 (< rom.

¹ În ritul ortodox, pentru biserici, se utilizează denumirea de *hram* (n.n. – L.M.).

² Cf. DSR „jandarm”.

³ Sf. Valentin/ Prezbiterul/ Episcop de Interamna (n.n. – L.M.).

⁴ < semicalc al it. *San Valentin* (cf. VG).

⁵ Precum și în dr. *mučeničĭ* (cf. DEX²).

⁶ Quirin/ de Africa/ de Neuss/ de Roma/ de Sescia/ de Tegernsee/ de Tivoli (n.n. – L.M.).

⁷ Cf. VG < lat. *Quirinus* (DB).

⁸ Traduse incorect „Sf. Ion” (Cf. ALIr) și „Sfântul Ioan (24 iunie)” (cf. BA 13: 228).

⁹ Cf. VG.

¹⁰ Cf. ALIr: 210-211.

¹¹ Cf. ALIr: 210-211, DSR.

¹² De origine salvă (maced.) este și mgl. *Stivan Pustitu* „Tăierea capului Sf. Ioan (29 Aug.)” (cf. DMR).

¹³ Cf. SES.

¹⁴ Cf. VG.

¹⁵ Cf. DSR.

¹⁶ Păstrat și în dr. *Sâmpétru, Sânpétru, Sânychétru* (cf. DENB), ar. *Sâm-Chétru, Sum-Chétru, Sim-Kétru* (cf. DDAGE).

¹⁷ Cf. VG.

¹⁸ În ritul ortodox, nu sunt celebrați în această zi (n.n. – L.M.).

¹⁹ Cf. DEX².

²⁰ În ritul ortodox, prima sâmbătă din luna noiembrie (n.n. – L.M.).

²¹ Cunoscută în popor ca „Ziua Morților” (n.n. – L.M.).

ziua de morți < lat.¹), **mărtva zi** {L, Z} ALIr: 212 (< cr. *mǝtav (mǝtva, o)*² și rom. *zi* < lat.), **mărtvi god** s. comp. {B, C, L, M, S, Ș, Șc, T} ALIr: 212 (< cr. čak. *mǝrtvi god*³ „sărbătoarea morților”).

1.4.6. Sfântul Martin⁴

Sărbătoarea Sfântului Martin este conosită ca **martína** s.f. {B, C, J, L, M, N, S, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 212, **martíne** s.f. {G} IHR (< cr. lit. *Martinje*⁵, čak. *marŭnja*⁶), termenii fiind dublați de sintagma **sveti martin** s. comp. {Ș} Morariu 1929: 395 (< cr. *Sveti Martin*⁷).

1.4.7. Sfântul Andrei (30 Noiembrie)⁸

Poate nu întâmplător, este patronul spiritual al bisericii istroromânilor din Jeian, fiind redat prin sintagma **sant-andréa** s. comp. {J} BA 13: 228 (< it. *San Andrea*)⁹.

1.4.8. Sfântul Nicolae (6 Decembrie)

Pentru „numele sfinților care aduc daruri” au fost consemnate substantivele compuse: **svéti micúla** {B, C, L, M, N, S, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 202-203 (< cr. čak. *svéti mikúla*¹⁰), cu cea mai largă circulație, și **svéti nicóla** {J, L, M} ALIr: 202-203 (< cr. čak. *svéti*¹¹ și un element slavon¹²).

1.5. Anul Nou (1 Ianuarie)

Pentru această sărbătoare ir. utilizează termeni moșteniți din româna comună în compuse cu elemente cr. și it. **Nov ăn** s.m. „Anul Nou” {L} Flipi 204, **nóvo ăn** s.n. {Ș} Flipi 204, **nóvu ăn** s.m. {C, Șc} Flipi 204 (< lat. *novus, -a, -um, annus*¹³, cea de-a doua formă¹⁴ fiind influențată de cr. čak. *nǝvo lǝto, nǝvo lǝto*¹⁵ din sintagma următoare) **Nóvo léto** {B, J, N, M, S, Ș, T, Z} ALIr: 204, sintagma cu cea mai largă circulație, **novoléto** s.n. {J} BA 13: 229, **Pǎrvi ăn** {N} ALIr: 204 (< cr. *pǝvĭ (-ă, -ō)*¹⁶ și lat. *annus*). Mai restrâns ca circulație este și **capodáno** s.n. {J} BA 13: 229 (< it. *Capodanno*¹⁷).

1.6. Duminica, sărbătoarea săptămânală a creștinilor¹⁸

Lat. *domenica* a fost moștenit și în ir.¹⁹ **dumíreca, -reč** s.f. „duminică” Sârbu-Frățiță 1998, {J} IHR, {B, C, J, L, M, S, Șc, T, Z} ALIr: 196, {J, L, N, S, Ș} MALGI: 247, **dumíraca, dumírăca** {Ș} MALGI: 247, **dumírăke** {N, Ș} ALIr: 196, **dumírca** {B} MALGI:

¹ Cf. DEX².

² Cf. HER („mort”).

³ Cf. ALIr: 212.

⁴ Sf. Martin de Pores/ de Tours (n.n. – L.M.).

⁵ Cf. IHR.

⁶ Cf. ALIr: 212.

⁷ Cf. ALIr 212.

⁸ Sfântul Apostol Andrei, cel Întâi chemat, ocrotitorul României, sărbătorit la 30 noiembrie (cf. Calendar 2012).

⁹ Cf. BA 13: 228.

¹⁰ Cf. ALIr: 202-203.

¹¹ Cf. ALIr: 202-203.

¹² Existente în dr. *Nicoară, Nicola* (cf. DENB), ar. *Aviú Nicóla* „biserița de schit (Sânt Nicolae) a satului Perivole” (cf. DDAGE), mgl. *Sfti Nicóla* „Sf. Nicolae; biserică (Oșani)”, *Nicóla* „nume propriu” (cf. DMr), în it. dial. *San Nicola* (cf. VG).

¹³ Cf. DEX².

¹⁴ Poate fi interpretată și ca semicalc, având în vedere topica schimbată față de dr. *Anul Nou* și ar. *Anlu Nău* (cf. DIARO).

¹⁵ Cf. ALIr: 204.

¹⁶ Cf. HRV („zi-întâi”).

¹⁷ Cf. ALIr: 204.

¹⁸ Braniște 1993, 146: „Duminica este ziua săptămânală de odihnă și de sărbătoare religioasă a creștinilor.”

¹⁹ Precum și în dr. *dumínecă, dumínică* (cf. DEX²), ar. *dumínică, dumínic* (cf. DDAGE), *dumánică* (cf. DIARO), *dumánică*, mgl. *dumánică, dumínică, dumíneșcă* (cf. DMr).

247, **dumíreke** {N, Ș} Scărlătoiu 1998: 287, {sud} IHR, **dumíreca** {N, Ș} Scărlătoiu 1998: 287, fiind înregistrat și ca adv. **dumíreca, dumíreke** {sud} IHR.

2. Posturi

2.1. Posturile din cursul anului bisericesc¹

V. sl. *postъ*² a fost păstrat în ir. **pust**³, *-ur* s.n. „post, interdicție de a mânca unele alimente (de origine animală), prescrisă credincioșilor de către biserică în anumite zile în anumite perioade ale anului” Scărlătoiu 1998: 189, 201 (suferind o influență fonetică din partea cr. čak. *púst, púst*⁴). Tot din v. sl. *postiti se* provine ir.⁵ **postí** „a posti” {B, J} IHR.

2.1.1. Posturi generale (obștești)⁶

Istroromâni respectă posturile de peste săptămână, zilele consacrate purtând denumiri obișnuite. Pierzând termenul moștenit, pentru „miercuri” ir. l-a împrumutat pe **sréda** s.f. {B, C, J, L, N, M, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 207, {L} MALGI: 243, **sred**, *-i* s.m. {B, Ș} BA 13: 228, {J, Ș} IHR, {B, C, J, L, N, M, S, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 196, {B, J, L, N, S, Ș} MALGI: 243 (< cr. čak. *srěda, srěda, srěda*⁷).

În cazul lui „vineri”, ir. a păstrat termenul moștenit din lat. *Veneris (dies)*⁸ **vírer** s.m. și pl. Sârbu-Frățilă 1998, Scărlătoiu 1998: 287, {J} IHR, {J} ALIr: 196, {J} MALGI: 245. Cu toate acestea, o mai mare răspândire o au: **pétac** s.m. Sârbu-Frățilă 1998, {Ș} IHR, {B, Ș} MALGI: 245, **pétăc** {B} BA 13: 226, {B, C, L, M, S, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 161, {B, L} MALGI: 245, **pétăc** {B} IHR, **petác** {Ș} BA 13: 226, {N, S, Ș} MALGI: 245, **petác** {N} MALGI: 245 (< cr. lit. *pétak*⁹, čak. *peták*¹⁰).

2.2. Posturi de mai multe zile (de durată) din cursul anului bisericesc

2.2.1. Postul Paștilor¹¹

Pentru „lăsata secului”, ir. utilizează **pústu** s. art. {B, C, J, L, M, N, S, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 207, v. sl. *postъ* suferind o modificare fonetică¹² sub influența cr. *pústni utórak*¹³.

Prima zi din Postul Mare¹ poartă numele de **curátu sred** {S} ALIr: 207 (< participiul rom. *cura*, devenit arhaism < ir. *curá*², și cr. čak. *srěda, srěda, srěda*, un semicalc al cr. čak.

¹ Braniște 1993, 242: „O altă rânduială disciplinară la care Biserica îndrumă viața credincioșilor ei pe căile adevăratei trăiri creștine, ale virtuții și ale cinstirii de Dumnezeu, este aceea a posturilor din cursul anului bisericesc.”

² Precum și dr. *post* (cf. DEX²), mgl. *post, pustiri* (cf. DMr).

³ Braniște 1993, 242: „O altă rânduială disciplinară la care Biserica îndrumă viața credincioșilor ei pe căile adevăratei trăiri creștine, ale virtuții și ale cinstirii de Dumnezeu, este aceea a posturilor din cursul anului bisericesc.”

⁴ „Carnaval” (cf. ALIr 205).

⁵ Precum și dr. *postí* (cf. DEX²), mgl. *pustés* (cf. DMr).

⁶ Braniște 1993, 248: „Toate *miercurile* și *vinerile* de peste an, cu excepția celor cu *harți*, pentru că amândouă aceste zile amintesc de întâmplări triste din viața Mântuitorului. Într-o zi de miercuri au luat cărturarii și fariseii hotărârea de a ucide pe Mântuitorul, iar într-o zi de vineri au dus-o la îndeplinire prin judecarea, osândirea la moarte și răstignirea Mântuitorului. Denumirile păgâne ale zilelor respective s-au păstrat până astăzi, atât în limba noastră, cât și a altor popoare creștine: (Miercuri: Mercur, zeul cometei, și Vineri: Venus, zeița frumuseții și a amorului)”. *Harți* înseamnă „bucurie” (n.n. – L.M.).

⁷ Cf. ALIr 207.

⁸ Ca, de altfel, și celelalte dialecte românești: dr. *vineri* (cf. DEX²), ar. *viniri* (cf. DDAGE), mgl. *viniri, Stă-Vineri* „biserică în Huma” (cf. DMr).

⁹ Cf. IHR, DSR.

¹⁰ Cf. ALIr 161.

¹¹ Braniște 1993, 254: „Postul Paștilor, Păresimile sau Patruzecimea, postul dinaintea învierii Domnului, este cel mai lung și mai aspru din cele patru posturi de durată ale Bisericii Ortodoxe: Postul Mare sau Postul, Păresimi (de la latinescul *quadagesima*)”.

¹² Cf. nota 105.

Utorak „marți”.

¹³ „Idem” (cf. ALIr: 207).

*čista srěda*³ regăsit în sintagma umătoare), **čista srěda** s. comp. {B, C, J, L, N, M, Șc, T, Z} ALIr: 207, **țista srěda** {Ș} ALIr: 207, pentru aceeași noțiune fiind utilizat și **pepelnița** s.f. {S, Șc} ALIr: 207 (< cr. čak. *pepelničá*⁴).

Lat. *quadragesima*⁵ nu s-a păstrat direct în ir. **corízma** s.f. „Postul Mare” {B, J} IHR, {B, C, J, L, M, N, S, Ș, Șc, T, Z} ALIr: 209, **carízma** „Postul cel Mare” Maiorescu 1874 (< cr. *Kòrizma*⁶, čak. *korízma, korízma*⁷)⁸.

„Săptămâna Mare” este redată prin termeni care îmbină elemente moștenite cu cele cr.: **čéla mârle t"édän** {J} ALIr: 207-208 (< rom. *cela, mare* < lat. + cr. lit. *tjėdan*⁹, čak. *čėdan*¹⁰) **mârle șetimâna** {B, L, M, S, Șc, T} ALIr: 207-208, **șetimâna ča mâră** {Ș} ALIr: 207-208, **șetimâna ča mârë** {M} ALIr: 207-208 (< rom. *cela, mare* < lat. + cr. čak. *šetimâna*)¹¹, putând fi considerate semicalcuri ale cr. čak. *bojžä šetimâna, světa šetimâna* din care provin și sintagmele următoare) **bóija șetimâna, světa șetimâna**¹² {N, Z} ALIr: 207-208.

„Instrumentul muzical din lemn, care scoate un pâraie, utilizat în ritul catolic în Săptămâna Mare, de joi până în sâmbătă, în locul clopotelor”¹³ se numește **scripăț** s. {J} BA 13: 276 (< cr. *škripac*¹⁴).

Pentru „Vinerea Mare” sunt utilizate două sintagme, una din cuvinte moștenite, cealaltă având un împrumut cr.: **čéla mârle vírer** {J} IHR (rom. *cea, mare, vineri* < lat.¹⁵), **petácu țéla mârle** {B} IHR (< cr. čak. *peták* și rom. *cea, mare, vineri*).

Ir. nu a păstrat v. sl. *rastengnōti* „a răstigni”¹⁶, **rastegní, rastigní, restegní** Scărlătoiu 1998: 226-227 având doar sensul „a întinde”. Pentru „răstignit” este utilizat **propnit** part. {B} Morariu 1932: 16 (< cr. *pròpinjati*)¹⁷.

Prezentăm în continuare un inventar al termenilor redați mai sus în funcție de limbile de origine (latină, slavă veche, croată și italiană).

1. Termeni latini (3): **păstile, păștile** (< lat. *pascha, -ae*), concurat de **păscua** (< it. *Pasqua*) și de **vazám, vazám, vazăm, vâzám, vozému** (< cr. *Vazam*); **péturu** (< lat. *Petrus*), în sintagma *světi péturu*, concurat de **piětro**, în sintagma *sam-piětro* (< it. dial. *Sam Pietro*); **dumíreca, dumíraca, dumírăca, dumírăke, dumírca, dumíreke, dumíreca** (< lat. *domenica*).

2. Termeni vechi slavi referitori (4): **práznic, práznic** (< v. sl. *prazdnikъ*), concurat de **blagdán, blâgdan** (< cr. čak. *blâgdan, blâgdan*, lit. *blâgdān, blâgdān*); **mučenít** (< v. sl. *mučeničъ*) „sărbătoare creștină pentru pomenirea a patruzeci de martiri, care se prăznuiește la 9 martie”; **pust** „post, interdicție de a mânca unele alimente (de origine animală), prescrisă

¹ La catolici, tradusă ca „prima zi de păsesimi” (cf. ALIr 207).

² „A îngriji, a curăța” < lat. *curo, -are* (cf. Sârbu-Frățilă 1998: 202).

³ Cf. ALIr: 207.

⁴ Cf. ALIr: 207.

⁵ Moștenit în dr. *părăsimi* (cf. DEX²).

⁶ Cf. HER.

⁷ Cf. ALIr: 209.

⁸ < istoromană *kuarízma* (cf. HER).

⁹ Cf. SES.

Tjėdan „săptămână”.

¹⁰ Cf. ALIr: 207-208.

¹¹ < it. dial. *šetimana* < lat. târziu *septimāna* (cf. DEI).

¹² Ar fi putut fi traduse ca „Săptămâna Sfântă” (n.n. – L.M.).

¹³ Traducerea noastră – L.M. (cf. BA 13: 277).

¹⁴ BA 13: 277.

¹⁵ Cf. DEX².

¹⁶ Ca în dr. *răstigní* (DEX²).

¹⁷ Cf. DSR.

credincioșilor de către biserică în anumite zile în anumite perioade ale anului”, **pústu** (< v. sl. *postb*) „lăsata secului”; **postí** (< v. sl. *postiti se*).

3. Termeni croați (35): **blagdán, blăgdan** (< cr. lit. *blăgdān, blăgdān*, čak. *blăgdan, blăgdan*), concurat de **práznic, práznic** (< v. sl. *prazdnikb*); **vílija bójja, víl'a bójja** „Ajunul Crăciunului” (< cr. čak. *vílija bōjža, vīlja bōjža*), concurat de **bódl'a zi** (< cf. cr. *Bādnjī*, rom. *zi*); **bojíc, bojícu, bojít”, bozít** „Crăciun” (< cr. lit. *Bōžić*), čak. *bōžić*), concurat de **natále s.** (< it. *Natale*); **zórnița** „slujba religioasă din dimineața Crăciunului” (< cr. *zórnică*); **bojićnăcu** (< cr. kaik. *bōžićnjāk*, lit. *bōžićnjāk*); „Boboteaza, Botezul Domnului” **tri crăp, tricrăp'i, svéta tri crăp'a** (< cr. čak. *tri krōlji*, lit. *svéta*); **úličnița, úlițnița, úlična dumireca** „Florii” (< čak. *ùlika*, lat. *domenica*); **vazám, vazám, vazăm, vazăm, vozému** „Paști” (< cr. *Vazam*), concurat de **păștile, păștile** (< lat. *pascha, -ae*) și de **păscua** (< it. *Pasqua*); **sveto-iutro** „Sfânta Dimineață” (< cr. *svéto jŭtro*); **sénsa, sénsiã, sésova** „Înălțarea” (< cr. čak. *sēnsa*); **dúhova** „Rusalii” (< cr. čak. *Dŭhova*); **tělova** „procesiunea catolică desfășurată în joia verde, joia de după duminica Sfintei Treimi, în cursul căreia sunt purtate baldachinul cu ostensoriul și moștranta cu sfânta ostie” (< čak. *tělova*); **hitați** „cei patru bărbații înarmați, care în timpul procesiunii Corpus Domini poartă baldachinul cu ostensoriul” (< cr. *hítati*); **svíčnița, svíčnița, svít”nița, svít”nița, svítnița, svítnița** „Intrarea în biserică (sărbătoare religioasă)” (< cr. lit. *svíčnica*, čak. *svičnica*), concurat de **candalóra** (< it. dial. *candaluora*); **uzneséne** „Adormirea Maicii Domnului” (< cr. *Uznesénje*), **věla svetíța** (< cr. *věla, svética*), **věla svéta maríja** (< cr. čak. *věla svéta maríja*); **imendan** „zi onomastică” (< cr. *imendān*); **svéti-jandrí** „sfinți patroni” (< cr. *svět (svéta, -o), žândār*); **vílije** „ajunul sărbătoririi nașterii Sfântului Ioan Botezătorul” (< cr. čak. *vílija*); **ivána, ivána, iváne** „sărbătoarea nașterii Sfântului Ioan Botezătorul” (< cr. čak. lit. *Īvānje, Ivānja*); **svéti-iván** (< cr. *svět (svéta, -o), Īvan*), concurat de **san-ĝováni** (< it. dial. *San Giovanni*); **petróva** s.f. „sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel” (< cr. *Pětrovo*); **si svéti** „Toți Sfinții (sărbătoare)” (< cr. čak. *si svéti*); **mărtvi god** „Ziua Morților” (< cr. čak. *mŕrtvi god*); **martíña, martíne** „sărbătoarea Sfântului Martin” (< cr. čak. *martīnja*, lit. *Martinje*); **sveti martin** „Sfântul Martin” (< cr. *Sveti Martin*); **svéti micúla** „Sfântul Nicolae” (< cr. čak. *svéti mikŭla*), concurat de **svéti nicóla** (< cr. čak. + lat. *Nicola*); **pepelníța** „prima zi de păsesimi” (< cr. čak. *pepelnica*), **řista srěda** (< čak. *čřsta srěda*); **corízma** „Postul Mare”, **carízma** (< cr. čak. *korízma, korízma*); **bójja řetimána** „Săptămâna Mare” (< čak. *bojžā řetimána*), **svéta řetimána** (< čak. *svéta řetimána*); **scripăț** „instrument muzical din lemn, care scoate un pârâit, utilizat în ritul catolic în Săptămâna Mare, de joi până în sâmbătă, în locul clopotelor” (< cr. *řkripac*); **propnit** „răstignit” (< cr. *prōpinjati*);

4. Termeni italieni (10): **natále s.** (< it. *Natale*) „Crăciun”, concurat de **bojíc, bojícu, bojít”, bozít** (< cr. lit. *Bōžić*, čak. *bōžić*); **păscua** (< it. *Pasqua*) „Sfintele Paști”, concurat de **păștile, păștile** (< lat. *pascha, -ae*), **vazám, vazám, vazăm, vazăm, vozému** (< cr. *Vazam*); **candalóra** (< it. dial. *candaluora*) „Intrarea în biserică (sărbătoare religioasă)”, concurat de **svíčnița, svíčnița, svít”nița, svít”nița, svítnița, svítnița** (< cr. lit. *svíčnica*, čak. *svičnica*); **valentín** „Valentin” (< it. *San Valentin*), în sintagma **svéti valentín** (< cr. *svět (svéta, -o) + it.*); **Quirino** (< it. *Quirino*), în sintagma **S. Quirino** (< it. *San Quirino*); **san-ĝováni** (< it. dial. *San Giovanni*), concurat de **svéti-iván** (< cr. *svět (svéta, -o), Īvan*); **sam-piétro** (< it. dial. *Sam Pietro*), concurat de **svéti pétru** (< cr. *svět (svéta, -o)*, lat. *Petrus*); **sant-andréa** (< it. *San Andrea*).

Aplicând principiul etimologiei directe, observăm că din cei 52 de termeni care aparțin categoriilor onomasiologice prezentate mai sus, cea mai mare parte provine din croată (35), urmată de cele din italiană (10), veche slavă (4) și latină (3). Numărul mare de termeni croați vine să confirme aserțiunea potrivit căreia, asupra dialectului românesc din Istria s-a manifestat în mod permanent și constant presiunea acestei limbi slave moderne și a graiurilor

sale vorbite în zonă. Cu toate acestea, cea mai importantă dintre influențele manifestate în istroromână nu a putut schimba caracterul latin al dialectului.

Analizând și din alt punct de vedere originea lexemelor pe care le-am subsumat câmpului semantic religios, constatăm că limba croată a devenit o susținătoare a istroromânei ca idiom romanic, participând la procesul de reromanizare a micului dialect românesc – prin intermediul ei au pătruns 2 termeni italieni: **sénsa, șetimâna**.

În concluzie, aspectele examinate vin să demonstreze faptul că istroromâna, deși considerată în pericol de a fi abandonată, continuă să se manifeste ca un sistem viabil, permisiv tuturor fenomenelor lingvistice caracteristice idiomurilor aflate în contact cu aceasta.

Referințe bibliografice:

Bujduveanu 2002 – Tănase Bujduveanu, *Aromânii din Kosovo. Istorie. Viață religioasă*, București/ Constanța, Editura George Iustinian & Justin Tombozi/ Editura „Cartea aromână”.
Calendar 2012 – „Calendar creștin ortodox 2013”, Timișoara, Editura Arhiepiscopiei Timișoarei.

Maiorescu 1874 – Ioan Maiorescu, *Itinerar în Istria și vocabular istriano-român*, ediție îngrijită și prefațată de T. Maiorescu, Iași.

Mării 1969 – I. Mării, *Note etimologice și morfologice*, în „Cercetări de lingvistică”, anul XIV, ianuarie-iunie, București, 1969, p. 51-56.

Morariu 1921 – Leca Morariu, *Lu Frați Noștri. Libru lu Rumeri din Istrie. Cartea Românilor din Istria. Libro degli Rumeni Istriani. Susnevița (Valdarsa) – Jeiăn (Seiane)*, Suceava, România, Editura Revistei „Făt-Frumos”.

Morariu 1929 – Leca Morariu, *De-ale Cirebirilor. I. Texte din Susn’evița*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1929.

Morariu 1932 – Leca Morariu, *De-ale Cirebirilor. II. Texte din Bîrdo, Sucodru și Grobnic*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1932.

Pachia Tatomirescu 1999 – Ion Pachia Tatomirescu, *Zalmoxianism și Creștinism în Dacoromânia, Patria Sfântului Ioan Cassian* în: Sfântul Ioan Cassian, *A douăzeci și patra convorbire duhovnicească*, traducerea/ adaptare din limba latină de prof. univ. dr. Decebal Bucurescu, postfață de Ion Pachia Tatomirescu, Timișoara, Editura Aethicus.

Popovici 1909 – Iosif Popovici, *Dialectele române (Rumänische Dialekte). IX. Dialectele române din Istria. Partea a II-a. Texte și glosar*, Halle a. d. S., Editura autorului.

Pușcariu 1926 – Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne. II. Introducere. Gramatică. Caracterizarea dialectului istroromân*, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, București, Cultura Națională.

Sârbu-Frătilă 1998 – Richard Sârbu, Vasile Frătilă, *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

Scărlătoiu 1998 – Elena Scărlătoiu, *Istroromânii și istroromâna. Relații lingvistice cu slavii de sud*, București, Editura Staff, 1998.

SIGLE:

ALIr = Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvističeski atlas. Atlasul lingvistic istroromân. Atlante linguistico istroromano*, Pula, Znanstvena Udruga Mediteran, Societas Studiorum Mediterraneum, 2002.

BA 13 = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Le inchieste istro-rumene di Ugo Pellis. Parte prima: Questioni: 1-1512*, în „Balcan-Archiv. Neue Folge”, herausgegeben von Wolfgang Dahmen und Johannes Kramer, Band 13, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 1988, p. 209-281.

BA 16 = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Le inchieste istro-rumene di Ugo Pellis. Parte seconda: Questioni: 1513-3338*, în „Balcan-Archiv. Neue Folge”, herausgegeben von Wolfgang Dahmen und Johannes Kramer, Band 16, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 1991, p. 107-137.

DB = *Dicționar biblic*, vol. I-III, traducere din limba franceză: Constantin Moisă, București, Editura Stephanus, 1996.

DDAGE = Papahagi, Tache, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a II-a augmentată, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974.

DEI = Carlo Battisti, Giovanni Alessio, *Dizionario etimologico italiano. Volume primo. A-Ca*, Firenze, G. Barbiera Editore, 1950-1957.

DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române. Volumul I. A-B*, București, Editura Academiei Române, 2012.

DENB = Petrache, Tatiana, *Dicționar enciclopedic al numelor de botez cu un tabel alfabetic al sfinților ortodocși*, București, Editura Anastasia, 1998.

DEX² = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

DIARO = Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Dicționar aromân (macedo-vlah). DIARO. A-D*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

DMr = Th. Capidan, *Meglenoromâni. III. Dicționar meglenoromân*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria națională, [1935].

DSR = Tomici, Mile, *Dicționar sârb-român*, vol. I-III, Timișoara, Uniunea Sârbilor din România, 1998-1999.

HER = Alemko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb, August Cezarec, 1993.

IDDLI = Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli, *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze, Casa Editrice Felice Le Monnier S.p.A., 1995.

IHR = August Kovačec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pola, Znanstvena udruga Mediteran, 1998.

MALGI = Radu Flora, *Micul atlas lingvistic al graiurilor istroromâne*, București, Editura Academiei Române, 2003, ediție îngrijită de Bogdan Marinescu, ediție îngrijită de Bogdan Marinescu.

SES = Marco Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, druga, pregledana i dopolnjena izaja, Ljubljana, Modrian, 2003.

VG = Enrico Rosamani, *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella regione Giuliano-Dalmata quale essa era stata costituita di comune accordo tra i due stati interessati nel Convegno di Rapallo del 12 XII 1920*, Trieste, Editioni LINT, 1990.

ABREVIERI:

adv. = adverb
 ar. = aromân(ă)
 art. = articulat
 B = Brdo
 C = Costârčan
 cf. = confer (compară)
 comp. = compus
 cr. = croat(ă)
 čak. = čakavian(ă)
 der. = derivat
 dial. = dialectal(ă)
 et. = etimologie, etimon
 f. = feminin
 friul. = friulan(ă)
 G = Gradinie
 J = Jaiän
 kaik. = kaikavian(ă)
 lit. = literar(ă)
 L = Letai
 L.M. = Lucian Miclăuș
 lat. = latin, latină

M = Miheli
 m. = masculin
 mgl. = meglenoromân(ă)
 N = Noselo
 n. = neutru
 n.n. = nota noastră
 p. = pagina, paginile
 part. = participiu
 pl. = plural
 pop. = popular(ă)
 rom. = român(ă)
 S = Sucodru
 s. = substantiv
 sl. = slav(ă)
 sud = localitățile istoromâne din sud
 Ș = Șușnievița
 Șc = Șcabici
 T = Târcovți
 v. = vechi
 Z = Zancovți